

ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ КОРИСТУВАЧІВ

*Наталя Андрійченко
м. Кропивницький*

Бібліотеки – це місце, де зберігається пам'ять, знання і досвід. Але сьогодні бібліотеки – це не лише «стіни з книжками». Сучасні бібліотеки відкривають двері у світ цифрових технологій. Важливою складовою діджиталізації бібліотечних процесів є створення цифрової копії документів із фондів бібліотеки. Прикладом цього є Цифрова бібліотека, представлена окремою платформою на сайті ОУНБ імені Дмитра Чижевського.

Що це означає для користувачів?

- По-перше, це **доступність**. Тепер зручно не завжди приходити до бібліотеки фізично, аби доторкнутися до її фондів. Цифрова платформа дозволяє переглядати унікальні видання, газети, журнали та книги онлайн – з дому, офісу чи навіть зі смартфона у дорозі.

Для вільного користування у цифровій бібліотеці представлено понад 1000 об'єктів, серед яких як окремі друковані твори, так і колекції з пріоритетом на краєзнавчий зміст – дослідження краєзнавців, біографічні нариси про видатних особистостей краю (письменників, художників, архітекторів, науковців), які віддзеркалюють славетну історію нашого краю. Цей ресурс відкриває можливості для освітян, студентів, істориків і всіх, хто цікавиться краєзнавством. Адже тут можна знайти видання, яких немає у відкритому доступі в інтернеті.

- По-друге, це **збереження культурної спадщини**. Оцифровані видання, які часто існують лише в одному чи двох примірниках, тепер захищені від зносу і втрати. Вони стають доступними для широкого кола читачів і дослідників.
- По-третє, це **зручність пошуку**. У цифровій бібліотеці легко знайти потрібні публікації за автором, назвою, чи ключовими словами; вони доступні для зручного читання та скачування в декількох форматах. Те, що колись вимагало довгих годин у каталозі, тепер займає кілька хвилин.

Якщо розглядати інструментарій використання цифрової бібліотеки, то можна відзначити низку зручних функцій, що забезпечують комфортну роботу користувачів із документами.

По-перше, передбачено можливість змінювати масштаб перегляду – збільшувати або зменшувати зображення сторінки для оптимального читання. Також документ можна розгорнути на повний екран, що особливо зручно під час роботи з великими за обсягом текстами чи ілюстративним матеріалом.

По-друге, інтерфейс дозволяє перегортати сторінки або окремі ілюстрації, а також працювати з текстом за допомогою додаткових позначок. Зокрема, користувач має змогу робити нотатки на полях, виокремлювати важливі сегменти документа, підкреслювати чи навіть заштриховувати окремі уривки для власної уваги.

По-третє, важливою складовою є функція збереження: документ можна завантажити на пристрій, а також за потреби роздрукувати як повністю, так і вибірково – лише окремі сторінки.

Усі ці можливості створюють для користувачів цифрової бібліотеки зручне й багатофункціональне середовище, яке сприяє більш ефективному опрацюванню інформації.

Варто також зазначити, що документи цифрової бібліотеки представлені не лише у форматі для безпосереднього перегляду, але й у вигляді бібліографічних записів у базі даних «Електронна бібліотека сайту Кіровоградської ОУНБ». Це надзвичайно зручно, оскільки дає змогу користувачам отримати повний бібліографічний опис документа для правильного оформлення переліку джерел.

Крім того, кожний запис містить активне посилання на відповідний документ у цифровій бібліотеці, що значно спрощує навігацію та пошук необхідних матеріалів. Окремо варто підкреслити наявність додаткової інформації, зокрема предметної рубрики, яка дозволяє зрозуміти тематичну спрямованість видання, а також анотації, що стисло розкриває його зміст.

Таким чином, користувач отримує не лише доступ до повного тексту документа, але й комплексну довідкову інформацію, що сприяє більш ефективній роботі з матеріалами.

Важливою перевагою цифрової бібліотеки є те, що вона акумулює надзвичайно широкий спектр документів, охоплюючи різні хронологічні періоди. Зокрема, у фонді представлені як сучасні матеріали, так і рідкісні видання, датовані XVII–XIX століттями. Таким чином, цифрова бібліотека поєднує різні типи джерел – від історичних видань до сучасних наукових і художніх праць, що значно збагачує її зміст і робить ресурс універсальним.

Процес оцифрування документів на різних етапах мав свої особливості. Спочатку застосовувався метод сканування з подальшим використанням програм розпізнавання тексту. У результаті документ адаптовувався до зручного для читання формату, подібного до текстового файлу. Водночас такий спосіб вимагав значних затрат часу та зусиль, оскільки стародавні тексти містили архаїчні символи й літери, які програма не завжди могла коректно розпізнати. Це потребувало додаткової ручної роботи та ретельного редагування.

Паралельно почав застосовуватися й інший підхід – створення графічних копій у форматі PDF. У такому випадку книга зберігається в автентичному вигляді, з усіма характерними елементами – позначками, штампами, екслібрисами, печатками, а також рукописними записами на полях. Це надає цифровій копії унікальної цінності, адже вона передає не лише зміст, але й матеріальну історію документа.

Так, наприклад, книга «Лікарня Святої Анни» була адаптована у текстовий формат для зручного опрацювання, тоді як «Оповідання про славне військо запорозьке низове» збережене в автентичному вигляді – як графічний документ, що відтворює всі особливості оригіналу.

Примітним є той факт, що в цифровій бібліотеці здійснюється оцифрування не лише книг, але й статей із дореволюційних періодичних видань, зокрема тих, що мають виразне краєзнавче спрямування. Якщо є цікаві ілюстрації відомих художників, матеріали, що стосуються нашого краю, навіть згадка у якомусь виданні, такі об'єкти теж оцифровуються. Крім того, бібліотека активно реалізує проєкти, в межах яких оцифровуються документи, спільно з архівними, музейними установами, закладами освіти, театральними колективами. Для матеріалів XVIII–XIX століть та початку XX століття не вимагається дотримання авторського права, що значно полегшує процес їх цифрового відтворення.

Водночас для сучасних видань ситуація є іншою: вони можуть бути представлені в цифровій бібліотеці виключно за згоди автора. Для цього укладається відповідний договір, який офіційно регламентує використання матеріалу. Завдяки такій практиці в бібліотеці розміщуються твори як місцевих авторів, що охоче надають свої книги, статті чи інші документи, так і авторів з інших міст, які виявляють зацікавлення у поширенні власних праць через електронний формат.

Варто зауважити, що є різні погляди на доцільність оцифрування архівів радянської преси. Проте важливо підкреслити: у цьому випадку мова йде не стільки про ідеологічне чи політичне наповнення таких видань, скільки про їхню цінність як історичних джерел. Розглядаючи їх передусім у краєзнавчій ретроспективі, ми отримуємо можливість простежити важливі аспекти суспільного, культурного та економічного життя регіону.

На сайті бібліотеки представлений значний масив оцифрованих газетних архівів, що охоплюють період від 1920-х років минулого століття. Усі ці видання зберігаються у фондах відділу книгозберігання та нині доступні користувачам у зручному цифровому форматі.

Окремо варто відзначити наявність у цифровій бібліотеці серійних видань. Це є надзвичайно корисним для науковців та дослідників, адже подібні матеріали широко застосовуються під час проведення наукових розвідок, написання статей і дисертаційних робіт, а також у процесі збирання статистичних даних чи аналізу певних соціальних, культурних і економічних процесів.

Таким чином, цифрова бібліотека постає не лише як зручний інструмент доступу до окремих книг чи документів, але й як повноцінне джерело для системних наукових досліджень.

Як уже зазначалося, на платформі цифрової бібліотеки представлений широкий масив матеріалів: це і праці окремих авторів, і колективні видання, і серійні джерела, що мають унікальну наукову та культурну цінність.

Водночас ресурс вирізняється й особливими колекціями, які виходять за межі традиційних бібліотечних фондів, серед них – різноманітні предмети повсякденного вжитку минулих десятиліть: пляшкові корки, поштові конверти, етикетки, лотерейні білети, листівки, цукеркові обгортки та інші матеріальні свідчення своєї епохи. Вони вже давно вийшли з обігу, а тому становлять цінність як унікальні колекційні об'єкти.

У цифровій бібліотеці вони представлені у візуальному форматі, що дозволяє побачити їхній справжній вигляд і оцінити культурно-історичне значення. Зокрема, варто відзначити колекції відомого нашого земляка, колекціонера Юрія Тютюшкіна, які стали важливим надбанням електронного ресурсу.

Ще одним надзвичайно цінним розділом цифрової бібліотеки є «Електронний музей книги». Оцифрування документів для цього проєкту розпочалося ще у 1998 році за підтримки Фонду Сороса, і його головною метою стало збереження рідкісних та цінних видань шляхом створення своєрідної страхової копії.

Документи цього розділу представлені переважно у вигляді відсканованих графічних файлів, які можна розглядати як музейні експонати. Серед них вирізняються рукописи давньослов'янською мовою, датовані XV століттям. З огляду на значний фізичний знос стародруків, процес їх оцифрування був надзвичайно кропітким і вимагав особливої уваги до деталей.

Важливо підкреслити, що ці матеріали збережені в автентичному вигляді – із усіма позначками, пошкодженнями та маргіналіями, що надає їм ще більшої історико-культурної

цінності. Крім того, у цьому розділі представлені об'єкти з колекції Олександра Ільїна, які також посіли гідне місце у віртуальному музейному просторі.

Важливим напрямом діяльності бібліотеки є також створення та презентація власних медіа- й мультимедійних проєктів краєзнавчого спрямування. У розділі «Краєзнавство» зосереджені унікальні ресурси, що мають значну наукову та культурну цінність.

Зокрема, варто виокремити архів ученого-енциклопедиста, філософа, славіста, літературознавця, релігієзнавця й культуролога Дмитра Івановича Чижевського, чие ім'я носить бібліотека. Цей архів становить потужний інформаційний ресурс для дослідників різних галузей гуманітарного знання.

Крім того, у цьому розділі представлені й інші знакові проєкти, серед них такі:

- інформаційний ресурс «Єлисаветградський абрис Якова Паученка», присвячений видатному архітектору;
- проєкт «Єлисаветградськими шляхами Кобзаря», створений до 200-річного ювілею Тараса Григоровича Шевченка;
- мультимедійний онлайн-проєкт «Єлисаветградський абрис. Персони українського театру», що розповідає про корифеїв українського театру;
- архів родини Флоровських – відомих богословів, філософів, істориків та славістів;
- архів Анатолія Пивовара, знаного дослідника проблем залюднення Півдня України у XVIII столітті.

Усі ці ресурси не лише розкривають багатство культурної та наукової спадщини краю, але й демонструють потенціал цифрової бібліотеки як платформи для збереження та популяризації знань.

Не менш важливим є й розділ «Бібліографія», де зібрано різноманітні бібліографічні покажчики – видання, створені бібліотекою. Вони мають унікальний зміст і становлять значну цінність для дослідників, адже допомагають у підготовці наукових праць, у вивченні життєписів та творчих надбань видатних наших земляків, які залишили помітний слід в історії та культурі краю.

У цьому розділі можна знайти:

- покажчики, присвячені знаним підприємствам міста;
- матеріали про медичні заклади та визначних працівників медичної галузі;
- бібліографічні покажчики про письменників і краєзнавців; театральних діячів;
- покажчики, присвячені об'єктам культурної спадщини краю, індустриального туризму, історії окремих вулиць міста;
- видання, присвячені екологічному, спортивному руху нашого краю та інші.

Особливе місце займає серія «Скарбниця знань» з трьох видань, що розповідають про історію діяльності нашої бібліотеки.

Таким чином, цей розділ відображає багатогранність місцевої історії та культури, а також демонструє системну роботу бібліотеки щодо її вивчення, узагальнення та збереження для наступних поколінь.

Безперечно, процес оцифрування документів передбачає ретельне планування та відбір матеріалів. У більшості випадків складається попередній план, за яким визначається перелік видань для цифрового відтворення. Однак на момент фактичного оцифрування можуть виникати ситуації, коли певні документи вже були оцифровані іншими установами чи окремими проєктами та розміщені у відкритому доступі в мережі «Інтернет».

У такому разі відповідне видання втрачає свою цифрову унікальність і частково – актуальність для нової цифрової колекції. Саме тому доводиться переглядати плани та підбирати інші документи для оцифрування, щоб забезпечити поповнення ресурсу дійсно новими й цінними матеріалами.

Цифрова бібліотека доводить: книга змінює форму, але не втрачає сили.

Цифрова бібліотека – це не лише сучасна послуга, а й місток між минулим і майбутнім, між традиційною книжковою культурою та новими технологіями.

Запрошую кожного відкрити для себе ці можливості. Адже сьогодні бібліотека імені Чижевського – це не лише місце, де читають, а й простір, де знання стають ближчими до кожного.